

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Muziek: geen affect, geen taal, maar verlangen

Verslag van

Psychoanalyse en muziek
[Leuven, 11 november 2006]

HENK HILLENAAR

Op 11 november 2006 werd in het Lemmensinstituut, het conservatorium van Leuven, het zeventiende symposium gehouden van de Nederlands-Belgische Stichting Psychoanalyse en Cultuur. Onderwerp was ditmaal, zeer toepasselijk, de relatie tussen psychoanalyse en muziek. Ruim honderd belangstellenden kregen een mengsel van lezingen, muziekkuitvoeringen en workshops voorgeschoteld dat merendeels met veel aandacht en plezier genoten werd. De openingslezing, door Jan Van Camp en Claude Van Reeth, had de vorm van een — goed in scène gezette — conversatie tussen beide heren over *Muziek en affect*. Zij bestreden het stereotiepe idee dat muziek de uiting van de affecten van ons *Ik* zou zijn. Het omgekeerde is eerder waar: affect is oorspronkelijker en maakt de innerlijke ervaring mogelijk waaruit ons *Ik* voortkomt. Dat innerlijk manifesteert zich als ontlading, als intensiteit, als herhaling en ritme. Pas daar gaat muziek een rol spelen. Na deze geslaagde opening liet componist Piet Swerts, als schepper van muziek, de toehoorders een blik werpen in zijn werkkamer. Hij gaf een prachtige uitvoering van de pianosonate, opus 10, n. 1, van Beethoven, en speelde daarna de première van een hierop geïnspireerde eigen compositie. De parallellen tussen de klassieke en de (post)moderne sonates kwamen duidelijk naar voren, de verschillen werden verhelderd door het commentaar van de componist. Dit concentreerde zich rond het probleem van de klank — wanneer worden klanken als muziek ervaren? — en van de

tijd — welke rol speelt tijd in onze muzikale ervaring?

Na de lunch bracht Hubert Van Hoorde het publiek terug naar de psychoanalyse, met de vraag van de dag: wat kan de psychoanalyse zeggen over muziek? Lacans ideeën stonden daarbij centraal. Ook deze spreker bewandelde de weg van de negatie. Na de stelling van zijn voorgangers dat muziek niet de expressie is van gevoelens, was het zijn opvatting dat muziek ook niet beschouwd moet worden als een taal, zoals zo vaak en zo gemakkelijk gedaan wordt. Natuurlijk vertoont muziek wel een gelijkenis met taal, maar Van Hoorde bracht muziek toch vooral onder in de lacaniaanse categorie van het *objet (petit) a*, dat wil — zo ongeveer — zeggen, van objecten van onmogelijk en onstilbaar verlangen. De moederborst is van deze voorwerpen het prototype, maar ook de blik of de stem van de ander kan als zodanig gezien worden. Met al deze nooit echt beschikbare *voorwerpen* raken we aan *het reële* in het bestaan als aan een niet te ontsluiten geheim. Spreker had een interessant verhaal, maar zonder veel voorbeelden, en daar hebben toehoorders wanneer het over muziek gaat meer dan gewoonlijk behoefte aan. Toch, zoals vaker gebeurt bij een onderwerp dat bijna exclusief vanuit lacaniaanse theorieën wordt benaderd, werd het publiek in feite meer uitgenodigd verder door te dringen in de geheimen van het lacaniaanse gedachtegoed dan in die van de muziek.

Hierna gingen de deelnemers aan de gang met hun eigen vragen over muziek en psychoanalyse. Zij kozen uit vier workshops met als onderwerp: *‘muziektherapie’* (Jos De Backer), *‘muzikale improvisatie’* (Marc Ledoux), *‘muziek en paroxysme bij Béla Bartók’* (Guy Mertens en Peter Jaquemyn), en *‘het verlangen in Wagners muziek’* (Herman Van Campenhout). De eerste drie werkgroepen oogstten de nodige bijval van de deelnemers. In de Wagnergroep, waar ik zelf voor gekozen had, ontstond een ouderwetse opstand van de horden tegen een leermeester die een lange lezing

hield — weer over de fascinerende stem, object van verlangen — en die aan de mening van de deelnemers weinig plaats wenste te geven.

De dag werd besloten door Jan Scheffer die ‘het fenomeen popmuziek’ met gepaste lichtvoetigheid aan de orde stelde, via een reeks vragen rond thema’s die zowel in deze muziek als in een psychoanalyse aan de orde komen: verlangen, herhaling, de generatiekloof en preoccupatie met de dood. Kleurrijk intermezzo was een quiz voor een geamuseerd publiek waarvan de kennis op dit gebied duidelijk te hoog was ingeschat...

Er ontbrak helaas een afsluitend forum dat de vele bevindingen van deze dag — met name die van de workshops — enigszins had kunnen samenvatten. Wat ook ontbrak was een toelichting en een dankwoord bij de muzikale prestatie van vier studenten die, tussen de lezingen door, zeer professioneel en zeer inspirerend, een aantal onbekende zangstukken uit — waarschijnlijk — de zestiende eeuw ten gehoor brachten. Toch waren het die vier stemmen die aan deze geslaagde dag de extra glans gaven waar symposiumbezoekers naar uitzien.